

JANA BALEGOVÁ

HUMANISTA JERZY WERNER – WYCHOWANEK AKADEMII KRAKOWSKIEJ¹

Aktywny na wielu polach uczony humanista Jerzy Werner żył w czasach, które na obszarze Węgier upływały pod znakiem politycznej niestabilności, powstań antyhabsburskich, zagrożenia ze strony Turcji i grabieży wojsk najemnych. Nie tworzyło to warunków idealnych do rozwoju nowego zjawiska kulturowego, jakim był renesans i humanizm. Kształt renesansu węgierskiego nosi także ślady reformacji (z późniejszą kontreformacją), jak również faktu, że w miejsce słabo rozwiniętego mieszczaństwa rolę tradycyjnego nosiciela idei renesansu i humanizmu pełniła inteligencja kościelna i wywodząca się ze szlachty². Mimo tych trudnych warunków i regionalnych odmienności węgierski humanizm renesansowy wydał wiele postaci odpowiadających typowym cechom „humanisty”, zarówno pod względem pochodzenia, wykształcenia, orientacji zawodowej, jak i kręgu zainteresowań. Oprócz uczonych proweniencji krajowej, jest wśród nich wiele osób, których korzenie wprawdzie nie są węgierskie, ale które większą część życia spędziły na Górnych Węgrzech, a więc na terenie obecnej Słowacji. Do nich można zaliczyć również rodaka ze Śląska, Jerzego Wernera.

Jerzy Werner³ urodził się w ostatnim dziesięcioleciu XV w., w śląskim miasteczku Paczków (Patschkau), w niemieckiej, prawdopodobnie niezamożnej rodzinie mieszczańskiej. Na podstawie jego wpisu w metryce Uniwersytetu Krakowskiego (*Gregorius Martini de Paczkouia*) przypuszcza się, że był synem Marcina Wernera, o którym jednak nie posiadamy żadnych bliższych informacji.

Niższe wykształcenie Werner zdobył na rodzinnym Śląsku. Studia akademickie rozpoczął na uniwersytecie w Wittembergii (semestr zimowy 1511–semestr zimowy 1514)⁴ i kontynuował w Akademii Krakowskiej, która przez długi czas stanowiła centrum życia

¹ Autorka ogłosiła na ten temat także studium w języku słowackim: J. Balegová, *Strenuus Musarum miles Juraj Werner* [w:] „Sambucus VI – práce z klasycznej filologie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky”. Eds. D. Škoviera, E. Juríková, N. Sipekiová, Trnava 2010, s. 70–87.

² Por. J. Minárik, *Renesančná a humanistická literatúra*, Bratislava 1985, s. 52–54.

³ Łacińskie i niemieckie formy imienia Wernera: Georgius Vernerus (Vuernerus, Wernerus, Wernherus); George (Georg, Jorg, Jorgh) Werner (Wernher).

⁴ G. Bauch, *Deutsche Scholaren in Krakau der Zeit der Renaissance*, Breslau 1901, s. 75.

intelektualnego Ślązaków w Polsce. Tutaj 5 stycznia 1515 r. zapisał się jako *Gregorius Martini de Paczkouia dioc. Wratislaviensis*⁵.

Przyjazd Wenera do Krakowa wiązał się nie tylko z prestiżem Akademii Krakowskiej, lecz także z wpływem biskupa wrocławskiego Jana Thurzy, mecenasu wielu śląskich studentów, którego został protegowanym. Jan Thurzo, sam były student (1484 bakałarz, 1487 magister), profesor i rektor (1498) akademii, oraz jego bracia, dzięki znacznym wpływom społecznym, politycznym i gospodarczym swojej rodziny, odegrali poważną rolę w upowszechnianiu idei humanizmu nie tylko w Polsce i na Śląsku, lecz także na Węgrzech⁶.

Poetyki i retoryki uczył Wenera Walenty Eck (Valentinus Ecchius) z Lindau, późniejszy znany rektor szkoły i wójt w Bardiowie (Słowacja). Gdy w 1515 r. wydał podręcznik *O sztuce pisania wierszy (De arte versificandi opusculum)*, Wener zamieścił w nim swój debiutancki utwór, wiersz rekomendacyjny *In versificatorię artis opusculu<m> Endecasyllabon co<m>mendaticiu<m> Geörgii Vuerneru Patschkouiani strenui musar<um> militis* (Jedenastozgłoskowiec rekomendacyjny żarliwego żołnierza muz Jerzego Wenera z Paczkowa do dziełka o sztuce pisania wierszy)⁷. W 21 jedenastozgłoskowcach falecejskich poleca podręcznik Ecka uprawiającym poezję, zachęca czytelnika do wdzięczności autorowi za wysiłek i trud w jego tworzeniu, a niezyczliwych odwołuje od ataków zazdrości. Nawet na tak małej powierzchni w zabawnym, stosownym do wieku duchu daje dowód swojego humanistycznego wykształcenia, reprezentowanego przez bogatą skalę ozdób retoryczno-poetyckich, obrazów z mitologii antycznej i inne, amplifikacyjne środki stylistyczne. Wiersz rekomendacyjny Wenera, z drobnymi zmianami i pod tytułem *Gæorgius Vuernerus Patskouianus Ecchii coniuratus ad pium Lectorem* (Sojusznik Ecka Jerzy Wener z Paczkowa łaskawemu czytelnikowi), towarzyszył także drugiemu wydaniu podręcznika Ecka z 1521 r. Opublikował w nim również swój inny wiersz rekomendacyjny *Libellus ad candidum Lectorem Doctissimo Georgio Vuenero autore* (Dziełko dla przyjaznego czytelnika wielce uczonego Jerzego Wenera)⁸, w którym w 14 jedenastozgłoskowcach falecejskich życzliwie nastawionym czytelnikom życzy zdrowia i szczęśliwego życia, a zazdrosnemu krytykowi wszystkiego złego⁹.

⁵ *Metryka czyli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509–1551*. Wydali A. Gašiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpracy R. Grzesika, Warszawa 2010, s. 60. Forma imienia Gregorius (zamiast Georgius) jest przypuszczalnie wynikiem błędu drukarskiego.

⁶ H. Barycz, *Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej*, Wrocław–Warszawa 1948, s. 524–525; idem, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935, s. 31–37; E. Kovács, *Uniwersytet krakowski a kultura węgierska*, Kraków 1965, s. 90–93; G. Bauch, *Geschichte der breslauer Schulwesens vor der Reformation*, Breslau 1909, s. 214.

⁷ W: V. Ecchius, *De arte versificandi opusculum*, Cracoviae 1515, f. A1r.

⁸ Ibidem, 1521, f. A2r.

⁹ Do uczniów V. Ecka i kolegów Wenera należał np. inny Ślązak, Jerzy Logus Nisenus (George Logau), zapisany na akademię w semestrze letnim 1514 r., znany później poeta (oprócz Krakowa studiował również w Wiedniu, Bolonii, Rzymie i Padwie, gdzie uzyskał doktorat obydwo praw) i dyplomata w służbie króla Ferdynanda (por. G. Bauch, *Der humanistische Dichter George von Logau*, Breslau 1895; H. Barycz, *Ślązacy na Uniwersytecie*, s. 19–20; H. Barycz, *Historia Uniwersytetu*, s. 40–41; „Polski Słownik Biograficzny”. T. XVII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 525–526). Po pewnym czasie znajomość przez Wenera łaciny i greki wychwalił w wierszach zamieszczonych w wydanej drukiem liście Erazma z Rotterdamu do króla Zygmunta I (*Des. Erasmi Roterodami epistola ad Inclitum Sigismundum Regem*, Krakov 1527) słowami: *Da linguam et quavis de re contere loquamur – Aequali merito, Graeca, Latina tibi* (H. Barycz,

Na kształtowanie się orientacji humanistycznej Wenera w krakowskim środowisku uniwersyteckim miał również wpływ kult Erazma z Rotterdamu, który tutaj dotarł dzięki wędrownemu humaniście angielskiemu Leonardowi Coksovi. Cox przybył do Krakowa w 1515 r., a inicjując zainteresowanie kręgów akademickich pracami Erazma na temat nowej kultury literackiej, zaraził swoim podziwem dla holenderskiego humanisty również wielu krakowskich studentów, łącznie z Jerzym Wernerem. Gdy po kilkuletnim (1520–1525) pobycie na Węgrzech, gdzie działał jako rektor szkół miejskich w Lewoczy i Koszycach, wrócił do Krakowa, skupił wokół siebie grupę entuzjastycznie nastawionych wielbicieli Erazma, rekrutujących się z aktualnych i byłych studentów krakowskich. Werner, który w tym czasie przebywał już na Węgrzech, prawdopodobnie utrzymywał z nimi kontakt co najmniej korespondencyjny¹⁰. Był wśród nich również inny uczeń Ecka, kolega z okresu studiów w Krakowie i osobisty przyjaciel Erazma, Jan Antoni z Koszyc¹¹ (Słowacja). Właśnie z listu, który 9 grudnia 1527 r. przesłał temu rodakowi z Koszyc, wynika, że Holender poznał Wenera co najmniej pośrednio. O szacunku Wenera do Erazma i jego dzieła świadczy list Antoniego do Erazma z 9 sierpnia 1536 r., w którym nakłania go do napisania listu do Wenera, jako jego wielkiego wielbiciela. Możliwe, że do tego by doszło, gdyby Erazm mógł ten list przeczytać. Umarł jednak przed jego napisaniem, w nocy z 11 na 12 lipca 1536 r.¹²

Dla późniejszych prac Wenera inspiracją był również poziom nauk przyrodniczych na Akademii Krakowskiej. Na przełomie XV i XVI w. była ona bowiem poważnym ośrodkiem studiów, zwłaszcza dyscyplin matematyczno-astronomicznych. Tutaj w latach 1491–1494 pierwsze impulsy do swojej przełomowej heliocentrycznej teorii budowy wszechświata zyskiwał jeden z największych polskich uczonych, Mikołaj Kopernik. Wraz z rozwojem nauk ścisłych rozwijała się także geografia, usiłująca przełamać autorytet głównego geografa czasów starożytnych, Ptolemeusza. Stymulowane ekspansją humanizmu zainteresowanie otaczającym światem znalazło swój wyraz w wielu informacjach i opisach geograficznych coraz częściej zorientowanych na geografię własne-

Śląsk w polskiej kulturze umysłowej, Katowice 1979, s. 78, 115). Przyjaźń i wykształcenie Wenera i Ecka, jak również ich odwagę i zasługi w walce z Turkami w 1529 r. wysoko ocenił w zbiorze dedykowanym królowi Ferdynandowi *Concordes animae, optimi sodales, – Cultores lepidi novem sororum, – Atque iidem veteres mei sodales, – Vernere optime, tuque noster Ecchi, –^s Exempla o fidei, bonique amoris... Sed laus haec erit urbium perennis – Vestrarum, & memori vigebit aevo –¹⁵ Vernere & tua laus, tui & sodalis. – Vestra nanque opera, pio labore, – Ausu, & consilio, & pio favore – Erga illos, patriam, inclytumque regem, – Lupo fortiter obstitere, & hosti –²⁰Fugaci trepidoque, perditoque... (Ad G. Vernerum et Valentinum Ecchium [w:] Georgii Logi Silesii Ad Inclytum Ferdynandum Pannoniae et Bohemiae Regem Invictissimum Hendecasyllabi, Elegiae et Epigrammata, Viennae 1529).*

¹⁰ H. Barycz, *Z epoki renesansu, reformacji i baroku*, Warszawa 1971, s. 10–42; E. Kovács, *Uniwersytet krakowski a kultura węgierska*, Kraków 1965, s. 86–88.

¹¹ W 1524 r. w Padwie uzyskał godność doktora medycyny. Podczas pobytu w Bazylei poznał Erazma z Rotterdamu i później w bardzo dużym stopniu przyczynił się do rozwoju erazmianizmu w Polsce. O nim patrz D. Škovičera, *Johannes Antoninus Cassoviensis (1495/9–1547) – ein aus der Slowakei gebürtiger Freund von Erasmus von Rotterdam* [w:] „Graecolatina et Orientalia”, XIII–XIV, 1981–1982, Bratislava 1983, s. 55–71; XV–XVI, 1983–1984, Bratislava 1987, s. 57–74.

¹² *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami denuo recognitum et auctum per P. S. Allen*. T. VII, Oxonii 1928, s. 296 (nr 1916), s. 346 (nr 3137); Słowackie tłumaczenia listów: D. Škovičera, *Ján Antonínus z Košíc a Erasmus Rotterdamský vo svetle korešpondencie* [w:] *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*, Bratislava 1986, s. 47–49, 52–54.

go kraju, które zepchnęły na dalszy plan powszechne w średniowieczu kosmografie. Naukę geografii na Akademii Krakowskiej już przed 1494 r. wprowadził Wawrzyniec Korwin, a jej studiowaniu oddawali się tacy humaniści, jak Konrad Celtis i Rudolf Agricola młodszy. Warunkiem uzyskania tytułu *magister artium* było zdanie egzaminu także z tego przedmiotu¹³.

W kolejnych latach życia Wenera istotną rolę odegrała znajomość z baronem Zygmuntem Herbersteinem, który w tym czasie (1516) przebywał w Krakowie jako wysłaniec Maksymiliana I¹⁴. Ten habsburski dyplomata i humanista¹⁵ w znaczący sposób wpłynął nie tylko na rozwój kariery Wenera, lecz także na jego działalność literacką.

Studia na Akademii Krakowskiej Werner ukończył w semestrze letnim 1519 r. z tytułem bakałarza sztuk wyzwolonych¹⁶. Nawet biorąc pod uwagę przypuszczenia niektórych historyków¹⁷, że jeszcze w 1519 r. rozpoczął studia w Wiedniu (podobno w tamtejszej metryce figuruje wśród członków narodowości węgierskiej, jednakże informacja ta nie znajduje potwierdzenia w źródłach)¹⁸, nie ma danych o kontynuowaniu studiów magisterskich na innym uniwersytecie europejskim. Ponieważ Werner posiadał pewne umiejętności lekarskie, niekiedy błędnie podaje się, że uzyskał również tytuł doktora medycyny¹⁹. Nie wiadomo, gdzie te umiejętności zdobył, ale jako człowiekowi niezwykle odczytanemu, interesującemu się naukami przyrodniczymi mogło wystarczyć, że wśród jego przyjaciół byli dwaj znani lekarze – Jan Antoni z Koszyc, lekarz królów polskich, Zygmunta I Starego i Zygmunta Augusta, oraz szwagier Antoniego, narzeczony przedwcześnie zmarłej córki Sabiny, Józef Tectander (faktycznie Zimmermann).

W 1520 r. w oficynie Hieronima Wietora Werner wydał elegię na śmierć swojego mecenasa, biskupa wrocławskiego Jana Thurzy, którą dedykował jego braciom – Aleksemu i Janowi (*De ornatissimi Antistitis illustrissimique Principis Domini Joannis Thursonis Episcopi Vratislaviensis, regiique olim in utraque Silesia vicarii, obitu: ad fratres inclytos Alexium et Joannem Thursones, liberos dominos Plesnenses* – Elegia na śmierć wielce szanowanego przełożonego i oświeconego wybitnego męża pana Jana Thurzy, biskupa wrocławskiego i niegdyś wikariusza królewskiego w obydwu Śląskach: sławnym braciom Aleksemu i Janowi Thurzonom, wolnym panom z Pszczyny). Obecnie tekst

¹³ H. Barycz, *Uniwersytet Jagielloński w życiu narodu polskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 44, 46; P. Rybicki, *Geografia i kartografia [w:] Historia nauki polskiej*. T. I, *Odrodzenie*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 334–339; E. Kovács, *Uniwersytet krakowski a kultura węgierska*, Kraków 1965, s. 70–71.

¹⁴ *Neue deutsche Biographiae*. B. VIII, Berlin s. a., s. 579–580; *Allgemeine Deutsche Biographie*. B. XII, Leipzig 1880, s. 35–39.

¹⁵ Autor wybitnego dzieła *Rerum Moscoviticarum commentarii* (Viennae 1549), obejmującego historię, dane kartograficzne oraz informacje o obyczajach, zwyczajach religijnych i kulturze Rosji XVI w.

¹⁶ *Statuta nec non Liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*. Ed. J. Muczkowski, Cracoviae 1849, s. 168.

¹⁷ E. Rensing, *Georg Wernher (1490?–1556). Präsident der Zipser Kammer [w:] „A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve”* 3, 1933, s. 33.

¹⁸ Nazwiska Wenera nie ma w pracy Károlya Schraufa i Willego Szaiverta. K. Schrauf, *A bécsi egyetem Magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig*, Budapest 1902; W. Szaivert, *Die Matrikel der Universität Wien*. III. Bd. 1518/II – 1579/I, 2. Lieferung: Register der Personen und Ortsnamen, Wien–Köln–Graz 1971.

¹⁹ S. Weszprémi, *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia I*, Viennae 1778, s. 199–207.

elegii uznano za zaginiony. Dalsze ślady Wenera można już obserwować na Węgrzech w Preszowie (dziś Słowacja).

Przyjazd Wenera na Węgry był odbiciem ogólnego trendu humanistów w poszukiwaniu miejsca działania także poza granicami ojczyzny i w szczególności wiązał się z osłabieniem niemieckiej orientacji kulturalnej w Krakowie. W związku z tym wielu Ślązaków zwracało się ku bliskim geograficznie i kulturowo oraz atrakcyjnym z uwagi na wsparcie możnowładców i mieszczaństwa Węgrom²⁰. Werner naśladował innych humanistów, przede wszystkim jednak swojego byłego nauczyciela i przyjaciela, W. Ecka, który przybył tutaj około 1517 r. na zaproszenie A. Thurzy jako wychowawca jego córki, a po zadomowieniu się w Bardiowie (1518) z czasem dopracował się stanowiska rektora miejskiej szkoły łacińskiej i wójta²¹.

W odróżnieniu od Ecka, w przypadku Wenera nieznane są okoliczności jego przesiedlenia się na Węgry. Podawane w związku z jego wcześniejszą działalnością na Węgrzech informacje są skąpe lub sprzeczne. Dlatego też odpowiedź na pytania dotyczące dokładnego terminu i miejsca przyjazdu jest trudna. Według niektórych źródeł do Preszowa mógł się przenieść już w 1520 r.²², a w 1521 r. pracować jako młodszy nauczyciel (*unterlehrer*)²³. W archiwum miejskim w Preszowie nie ma jednak żadnego dokumentu, który mógłby to z całą pewnością potwierdzić²⁴. Z podobnych powodów nie można zweryfikować przypuszczenia o pracy Wenera jako nauczyciela w Koszycach około 1523 r., biorącego się z brzmienia jego nazwiska (*Georgius Wernerus Cassovien. Hungarus*)²⁵, pod którym jest wymieniany jako autor elegii dedykowanej biskupowi egerskiemu i arcybiskupowi ostrzyhomskiemu Władysławowi Szalkaiowi (*Elegiarum liber unus. Reverendissimo in Christo Patri et Domino, D. Ladislao Salcano, Episcopo Agriensi, et Supremo Regni Hungariae Cancellario, maximoque gentis suae Maecenati nuncupatus. Cracoviae 1523* – Jedna księga elegii przeznaczona dla czcigodnego ojca i pana w Chrystusie, Władysława Szalkaia, najwyższego kanclerza Królestwa Węgierskiego i największego mecenasa swojego narodu. Kraków 1523). Również ten utwór Wenera uważa się za zaginiony. Godne uwagi są zapisy w braszowskiej księdze rachunkowej²⁶, według których w 1523 r. Werner mógł pracować jako nauczyciel w siedmiogrodzkim (w tym czasie niemieckim, saskim) mieście Braşów (Rumunia). W sposób wyraźny całe jego nazwisko jest podane w zapisce z 29 maja 1523 r. (*baccalaureus Georgius Wer-*

²⁰ H. Barycz, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Katowice–Wrocław 1946, s. 40; E. Kovács, *Uniwersytet krakowski a kultura węgierska*, Kraków 1965, s. 82; idem, *Vzťahy krakovskej univerzity k Slovensku za renesancie* [w:] *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15.–16. storočí*, Bratislava 1967, s. 151, 153–154.

²¹ D. Škoviera, *Bardejovčan Valentin Ecchius a jeho učebnica Ars versificandi*, Bratislava 2002, s. 22–23.

²² W 1520 r. miasto Preszów jako tutor zapłaciło pewnemu bakałarzowi Jerzemu za naukę osieroczonego chłopca Stefana Gauschera. Archiwum Państwowe w Preszowie, MMP – Księgi, sygn. 2681, f. 39b.

²³ E. Rensing, *Georg Wernher (1490?–1556). Präsident der Zipsper Kammer* [w:] „A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve” 3, 1933, s. 34. Elfriede Rensing stwierdziła to na podstawie informacji uzyskanej od dr. Beli Ivanyego i zwraca uwagę, że proszowskie archiwum miejskie na pytanie dotyczące Jerzego Wenera nie odpowiada.

²⁴ W księdze podatkowej Preszowa (Archiwum Państwowe, MMP – Księgi, sygn. 2676) nie wymienia się nazwiska nauczyciela.

²⁵ *Ianociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae miscellae*, V. I. Varsaviae et Lipsiae 1776, s. 298–299.

²⁶ R. Békefi, *A népoktatás története Magyarországon 1540-ig*, Budapest 1906, s. 378–380.

ner scolasticus), ale najprawdopodobniej jego też dotyczą zapisy wcześniejsze (pierwszy z 22 lutego 1521 r.) i następne (ostatni z 12 grudnia 1523 r. – *bacalaureus Georgius scolasticus*). W przypadku, gdy nie chodziło o imiennika, wówczas na podstawie przedstawionych danych nasuwa się hipotetyczna możliwość, że w tym mieście spędził prawie trzy lata (1521–1523)²⁷.

Od 1524 r. można już spokojnie śledzić obecność Wernera na obszarze dzisiejszej Słowacji i to w mieście, które stało się jego nowym i stałym domem, w Preszowie. Od początku 1524 r. jego pismo pojawia się w preszowskiej miejskiej księdze finansowej²⁸ i w dokumentach preszowskiej rady miejskiej, z czego wynika, że w tym czasie działał już jako pisarz miejski. Samodzielnie miejską księgę finansową prowadził od 24 czerwca 1525 r.²⁹, a w 1526 r. został członkiem rady miejskiej³⁰ i miejskim notariuszem (*Jorgh Werner Notarius*)³¹. Tutaj stosunkowo szybko się ożenił (jeszcze przed 1528 r.) i z żoną Zofią miał dwóch synów (Jana i Pawła) oraz cztery córki (Sabine, Weronikę, Eufemię i Annę)³².

O działalności pedagogicznej Wernera nie mamy zbyt dużo informacji. Wśród wielu jego zajęć nie należała ona do najważniejszych. W latach 1525–1526 miał pracować jako nauczyciel w preszowskiej szkole miejskiej³³. Od 1528–1529 r. pracował w służbie biskupa egerskiego i kanclerza królewskiego Tomasza Szalahazyego jako nauczyciel jego bratanka, późniejszego biskupa węgierskiego Marcina Kechetyego³⁴. Według jednego z późniejszych dokumentów kolegium preszowskiego w 1540 r. przyjął funkcję rektora miejscowej szkoły miejskiej³⁵. O jego rektorowaniu wspomina także w swoich wierszach znany poeta humanistyczny Jan Bocatius (1569–1621), który był rektorem tej szkoły w latach 1594–1606³⁶. Potwierdzeniem, że w dziedzinie edukacji uważano go za autorytet, jest również prośba, z którą w 1539 r. zwrócił się do niego wicepalatyn węgierski hrabia Franciszek Révay (1489–1553), szukający odpowiedniej szkoły dla swoich synów³⁷.

²⁷ W sposób wiarygodny można byłoby to potwierdzić dopiero po okazaniu jego rękopisu w dokumentach braszowskiej rady miejskiej.

²⁸ Archiwum Państwowe w Preszowie, MMP – Księgi, sygn. 2676, f. 196v.

²⁹ Ibidem, f. 229r.

³⁰ Ibidem, f. 237v.

³¹ Ibidem, Księgi, sygn. 2675, f. 2.

³² Ibidem, LL, sygn. 1744; Księga kopii dokumentów z r. (1343) 1561–1575 Šarišská župa, inw. nr 1, dokument nr 56/1, s. 117–119.

³³ A. Prónai, *Magyar Középközpiskola – A Katholikus középközpiskolai tanáregyesület folyóiratának*, Budapest 1910, s. 575.

³⁴ E. Rensing, *Georg Wernher (1490?–1556). Präsident der Zipser Kammer* [w:] „A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve” 3, 1933, s. 36.

³⁵ *Programma, quo solennia secularia tertium recurrentia augustanae confessionis, collegio districtuali Eperiensi, die 5ta Julii, anni currentis 1830. 8va hora, in templo digne pieque celebranda, ... inest*, Pestini 1830, s. 4–5.

³⁶ J. Bocatius, *Generosiss[imo] et Egr[egio] Amplissimoque V[iro], D[omino] Georgio Hoffmano, Caes[areo] in Cam[era] Scip[us]iaca prim[ario] Consil[iario]*, v. 27–28 [w:] *Hungaridos libri poematum V, Encomiastica*, Bardejov 1599. Wydanie krytyczne: J. Bocatius, *Opera quae exstant omnia poetica* I. Ed. F. Csónka, Budapest 1990, nr. 478, s. 440.

³⁷ Słowackie Archiwum Narodowe w Bratysławie, Fond Révaiovcov – korespondencja (listy do F. Révaya z lat 1528 – 1548); *Monumenta ecclesiastica*. T III, Budapest 1906, s. 384–385 (nr 389).

Gdy po śmierci Ludwika II w bitwie pod Mohaczem w 1526 r. między Janem Zapołą i Ferdynandem I Habsburgiem rozgorzały spory dynastyczne o tron węgierski, Werner opowiedział się za Habsburgami, a w latach następnych włożył wiele wysiłku, aby Preszów i inne miasta królewskie Górnych Węgier pozostały po stronie Ferdynanda I. Swoją rolę, oprócz możliwego wpływu barona Zygmunta Herbersteina, z pewnością odegrała także postawa dawnego nauczyciela Ferdynanda, Erazma z Rotterdamu, w kwestii potrzeby zjednoczenia przeciwko zagrożeniu tureckiemu. Swoją rolę Erazm wyjaśnił w liście adresowanym do króla polskiego Zygmunta I z dnia 15 maja 1527 r. (Bazyleja), w którym wezwał władców europejskich do zaprowadzenia pokoju i połączenia się w celu obrony przed Turkami. Jeszcze w tym samym roku list wyszedł drukiem w Krakowie, a swoje wiersze dołączyło do niego wielu humanistów, wśród nich Leonard Coxe, Jerzy Logus i Jerzy Werner³⁸.

Z punktu widzenia przyszłej kariery Wernera orientacja prohabsburska była wyborem szczęśliwym. Na podstawie jego listów z jesieni 1529 r., informujących o sytuacji na Węgrzech i w Siedmiogrodzie, Zygmunt Herberstein polecił go Ferdynandowi I jako wiarygodnego informatora³⁹. Oprócz tego Werner awansował również w miejskiej hierarchii Preszowa. Wprawdzie dalej pełnił funkcję miejskiego notariusza, ale w 1531 r. prawdopodobnie był też wójtem (*iudex*)⁴⁰, w latach 1532–1533 członkiem ścisłej rady miejskiej (*collegae et consilarii*)⁴¹, w latach 1534–1536 i ponownie od 1538 r. członkiem szerszej rady miejskiej (*tribuni et seniores plebis, sive centumviri*)⁴². Najpóźniej od 1533 r. sprawował funkcję radcy królewskiego i administratora Komory Węgierskiej⁴³. Początkowo jego zadaniem była kontrola poboru podatków w żupach, które później podlegały Komorze Spiskiej (spiska, szaryska, zemplińska, ujska, bereska i żupy za Cisa), składanie regularnie meldunków ze swojej działalności Komorze Dworskiej i królowi oraz Komorze Węgierskiej w Preszburgu (dzisiejsza Bratysława), która kierowała jego działalnością. Niektóre zadania powierzał mu bezpośrednio Ferdynand I. Pod koniec lat trzydziestych XVI w. został prawdopodobnie jedynym administratorem dochodów królewskich w tej części Węgier, a zadania, które stopniowo w zakresie swoich kompetencji

³⁸ E. Kovács, *Uniwersytet krakowski a kultura węgierska*, Kraków 1965, s. 90, 155. Nie wiadomo, gdzie obecnie znajduje się pełny tekst tego druku, także z wierszami Wernera. Druk w Bibliotece Jagiellońskiej (sygn. Cim Q 4277) zawiera tylko tekst listu Erazma i epigram Jana Langa.

³⁹ E. Rensing, *Georg Wernher (1490?–1556). Präsident der Zipser Kammer* [w:] „A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve” 3, 1933, s. 36–37.

⁴⁰ Archiwum Państwowe w Preszowie, MMP – Księgi, sygn. 2674, f. 28v. Informacji nie można potwierdzić w wykazie członków rady miejskiej (także ich funkcji), w którym podaje się każdy rok finansowy księgi podatków, gdyż brakuje wykazu dla roku 1531. Archiwum Państwowe w Preszowie, MMM – Księgi, sygn. 2662.

⁴¹ Ibidem, Księgi, sygn. 2662, f. 198, 268.

⁴² Ibidem, Księgi, sygn. 2662, f. 347, 441, 546; sygn. 2663, f. 3, 118, 212, 304, 402, 514, 602.

⁴³ Wynika to z dokumentu Komory Węgierskiej z 19 listopada 1533 r. (Bratysława) ...*proficiscitur ad vos egregius dominus Georgius Wernerus, consiliarius camere eiusdem Maiestatis*,... (Archiwum miasta Koszycy, Missiles, Schwarzenbachiana: 1576); tę funkcję przy jego nazwisku wymienia się również w preszowskiej miejskiej księdze rachunkowej *Egregius Georgi<us> Vernerus, Consiliarius Regi<us>, Camereq<ue> Magist<er> Hunga<ri>ce, Tribunus plebis electus* (Archiwum Państwowe w Preszowie, MMP – Księgi, sygn. 2662, f. 347).

otrzymywał, później przejęła Komora Spiska. Jako autonomiczna instytucja finansowa ukonstytuowała się dopiero w 1567 r., ponad dziesięć lat po jego śmierci⁴⁴.

Z upoważnienia króla i górnowiązkowych wolnych miast królewskich Werner często uczestniczył w różnych misjach dyplomatycznych, które nieraz miały dramatyczny przebieg. Na przykład w 1532 r. w czasie jednej z nich w imieniu miast został razem z innymi⁴⁵ uwięziony i jako zakładnik prawie pół roku spędził na Zamku Orawskim u Mikołaja Kostki, sprzymierzeńca Jana Zapolyi. Warunkiem wypuszczenia zakładników było uwolnienie przetrzymywanego w Trenczynie rycerza-rabusia i komendanta zamku murańskiego Macieja Baszy i dwóch innych więźniów, Jana Simonowanskiego, którego więził Franciszek Nyári, oraz Wawrzyńca Balbina, więźnia Gaspara Serédyego na zamku Tokaj. Dokładny obraz nieprzyjemnej sytuacji dają listy pisane przez Wenera z niewoli do preszowskiej rady miejskiej z prośbą o pomoc. Został uwolniony prawdopodobnie dopiero po interwencji króla Zygmunta I i metropolity gnieźnieńskiego Jana Łaskiego, brata innego ze sprzymierzeńców Zapolyi, Hieronima Łaskiego. To wydarzenie jest opisane także w *Kronice Lewockiej* Gaspara Haina i w kronice Konrada Sperfogla⁴⁶.

Prawdopodobnie w latach trzydziestych XVI w. przez pewien czas Werner był również prefektem zamku Soliwar. Gdy ten został zburzony, Ferdynand I po zawarciu pokoju w Wielkim Waradynie (1538) przekazał mu zamek szaryski, którego prefektem był aż do śmierci⁴⁷. Do uwiecznienia Wenera na tym stanowisku przyczynił się wspomniany już rycerz-rabus i komendant zamku murańskiego Maciej Baszo. Po przyjęciu w 1548 r. przez sejm węgierski ustawy wymierzonej przeciwko rycerzom-rabusiom, w następnym roku doszło do oblężenia zamku murańskiego przez cesarskie wojsko najemne pod dowództwem hrabiego Mikołaja z Salmu i w związku z tym poproszono o przyście z pomocą Wenera jako prefekta zamku szaryskiego. Wydarzenie to, jak również udział w nim Wenera, krótko potem opisał jego uczestnik Marcin Bośniak (?–1556) w pieśni historycznej *Píseň o zámku Muránském*⁴⁸.

Jest zrozumiałe, że przy tak licznych różnorodnych zajęciach Wenerowi pozostało niewiele czasu na zainteresowania literackie. Sytuacja nieco się zmieniła w latach czterdziestych, gdy z powodu nadwyżęzonego zdrowia, do czego prawdopodobnie przyczyniły się liczne podróże, opuszczał Preszów tylko z rzadka. Przymuszczałnie także dzięki temu był jednym z autorów zbioru poetyckiego *Pannoniae luctus* (Żałoba Pannonii), który został wydany w 1544 r. w Krakowie przez Hieronima Wietora⁴⁹. Właśnie w tej książce jest zebrana prawie cała, skromna ilościowo, zachowana twórczość poe-

⁴⁴ J. Szűcs, *A szepesi kamarai levéltár 1567–1813*, Budapest 1990, s. 8–10.

⁴⁵ Jerzy Serédy, koszycki notariusz Andrzej Melczer, Paweł Marschupiarus z Lewoczy i inni.

⁴⁶ Archiwum Państwowe w Preszowie MMP – LL, sygn. 1970, 1981, 1997, 2018.; *Acta Tomiciana*. Ed. V. Pocięcha, T. XIV, Posnaniae 1952, s. 129–130 (nr 75); T. XV, Wratislaviae–Cracoviae 1957, s. 164–165 (nr 120); C. Sperfogel, *Contracti annales Scepus* [w:] C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani II*, Viennae 1744, s. 167, 169; C. Hain, *Löcsei krónikája*, Löcse 1910–1913, s. 51–52.

⁴⁷ K. Tuhirinszky, *Sárosvár története*, Eperjesen 1899, s. 45, 49. Werner o swoim administrowaniu w Soliwarze wspomina krótko także w swojej pracy poświęconej balneografii *De admirandis Hungariae aquis hypomnematum* (Bazylea 1549).

⁴⁸ Po raz pierwszy utwór opublikował Jan Kollár w 1853 r. w II tomie zbioru „Národné zpievanky čili Písne světské Slovákův v Uhrách”.

⁴⁹ Następne wydania: Wiedeń 1798, Bratysława 1799.

tycka Wenera. Już podtytuł zbioru⁵⁰ wskazuje na zakres tematyczny, którym jest wyrażenie żalu po ofiarach klęski pod Mohaczem i stracie innych wybitnych postaci, przede wszystkim spośród węgierskiej szlachty i wysokich hierarchów kościelnych. W liście dedykowanym metropolicie Peczu i radcy królewskiemu Albertowi Peregiemu Werner pomieszczone w zbiorze utwory określił jako epitafia i elegie. Opierając się na jego koncepcji, można więc traktować ów zbiór jako swego rodzaju wirtualne cmentarzysko, w którym poszczególne wiersze są inskrypcjami na nagrobkach i pomnikach. W trudnych warunkach zagrożenia tureckiego smutek z powodu losów Węgier stanowił motyw łączący, w którego świetle, w duchu polubownego stanowiska Erazma w związku z bezpośrednim zagrożeniem ze strony Turcji i planowaną antyturecką ofensywą, ścierają się także przeciwieństwa wynikające ze skomplikowanej międzynarodowej i wewnętrznej sytuacji politycznej. Oprócz dzieł Wenera, w zbiorze znalazły się wiersze trzynastu innych, różnego pochodzenia humanistów⁵¹, z których kilku znał z czasów swoich krakowskich studiów. Poszczególne wiersze grupują się w kilka kręgów tematycznych przedstawiających śmierć Ludwika II i klęskę pod Mohaczem. Są też utwory poświęcone wybitnym postaciom, których życie w jakiś sposób było związane z losem Węgier, a których śmierć jest traktowana jako strata dla kraju, oraz utwory traktujące o członkach ich rodzin. Zbiór zawiera również kilka wierszy poświęconych ważnym miastom Królestwa Węgierskiego.

Wkład Wenera do zbioru to 18 wierszy łacińskich i grecka wersja jednego z nich, razem 210 wersów łacińskich i osiem greckich. Większość stanowią poetyckie epitafia, napisane w dystychu elegijnym, zawierające najczęściej elementy panegiryczne, przedstawiające szlachetne pochodzenie, urzędy, zasługi, cnoty i ważne wydarzenia życiowe. W elegii *De clade Mohaciensi* (O klęsce pod Mohaczem) Werner użył strofy jambicznej (epodyczny dystych), a w epitafium dla Barbary Révai – falecejskiego jedenastozgłoskowca. Jego poezję cechuje dojrzałość techniczna oraz stosunkowo bogaty repertuar poetyckich ozdób i innych stosowanych środków stylistycznych, jak m.in. obrazy z mitologii grecko-rzymskiej. Nawet gdy, co oczywiste, trzymał się zalecanych kanonów kompozycyjnych i stylistycznych i wykorzystywał tradycyjne wątki motywiczne, jego kreatywność była autonomiczna, bez skłonności do mechanicznego naśladowania wzorów rzymskich. Nie miał również potrzeby dokumentowania swojego wykształcenia przez wtrącanie rzymskich autorów, a jeśli tak robił, to parafrazowane zapożyczenie do własnego tekstu było włączane w sposób organiczny, zazwyczaj jako aluzja. Kanon poezji antycznej służył mu przede wszystkim za wzór estetyczny, a w sensie zapożyczeń tekstowych raczej za źródło stylistyczne (dwu- i trójślownych) fraz leksykalnych i frazeologicznych, ewentualnie sposób, w jaki oryginalny artysta inspirował się pięknym ornamentem u kogoś innego. Ładunek emocjonalny wielu wierszy pozwala przypuszczać, że sztuki poetyckiej nie rozumiał jedynie jako „rzemiosła”. Stefan Weszprémi (1723–1799), autor znanej pracy encyklopedycznej o węgierskich i siedmiogrodzkich

⁵⁰ *Pannoniae luctus, quo principum aliquot, et insignium virorum mortes, aliiq; funesti casus deplorantur* – Żałoba Panonii, którą oplakuje się śmierć kilku wybitnych szlachciców i ważnych ludzi oraz inne smutne wydarzenia.

⁵¹ Joachim Camerarius, Jerzy Logus, Jan Lang, Jakub Piso Transylvanus, Lazarus Bonamicus, Walenty Eck, Klement Janicki, Anzelm Ephorus, Stanislav Glandinus, Jan Rosinus, Ludwik Brassicanus, Kasper Ursynus Velius i Jan Antoni.

lekarzach, tak mówił o poezji Wernera: „Wiersze Wernera są rzeczywiście bardzo eleganckie i porównywalne z poetami starożytnymi”⁵². Szkoda, że nie zachowały się jego elegie z lat wcześniejszych. Przejmująca elegia na rocznicę śmierci Klary Ujlakyi sugeruje, jaką mogły mieć wartość.

Jako autora humanistycznego Wernera rozślawiły jednak prace o zupełnie innym charakterze gatunkowym, a mianowicie poświęcone balneografii *Hypomnematum de aquis in Scepusio admirandis* (Krótkie sprawozdanie o godnych podziwu wodach na Spiszu)⁵³, a przede wszystkim obszerne dzieło *De admirandis Hungariae aquis Hypomnematum* (Krótkie sprawozdanie o godnych podziwu wodach Węgier), po raz pierwszy wydane w 1549 r. w Bazylei.⁵⁴ Genezę powstania obydwu prac wyjaśnia list autorstwa Zygmunta Herbersteina towarzyszący edycji *De admirandis Hungariae aquis Hypomnematum* oraz wstęp Wernera adresowany do Herbersteina, któremu dedykował swoje dzieło. Wynika z nich, że inicjatorem powstania obydwu książek był właśnie ten wieloletni przyjaciel ich autora, interesujący się początkowo niezwyklejmi właściwościami wód na Spiszu, a po odpowiedzi Wernera także w całych Węgrzech. Obydwie prace faktycznie są literackimi listami albo, jak je sam zatytułował, „Krótkimi sprawozdaniem”, będącymi reakcją na apel Herbersteina, przy czym drugie sprawozdanie już sam nazwał książką. Herberstein prawdopodobnie przyczynił się również do wydania tekstów Wernera drukiem. *Krótkie sprawozdanie o godnych podziwu wodach na Spiszu* jest zwięzłe i zawężone tematycznie. Po drobnych zmianach stało się częścią *Krótkiego sprawozdania o godnych podziwu wodach Węgier*, które jest nie tylko znacznie obszerniejsze, lecz także oprócz opisu osobliwości i wykorzystania źródeł znajdujących się na terenie dzisiejszych Węgier, a przede wszystkim Słowacji, zajmuje się głównymi rzekami węgierskimi (zwłaszcza Cisą), niektórymi „godnymi podziwu wodami” poza obszarem Węgier i zawiera wiele dygresji geograficznych i kulturalno-historycznych.

Tę tematykę w tym regionie Werner opracował jako pierwszy, a skoro nie mógł korzystać ze starszych prac, był skazany na autopsję lub na informacje zasłyszane. Z tego powodu uważa się go za pioniera słowackiej balneografii, nawet jeśli jego praca nie jest poświęcona źródłom mineralnym, ale raczej, jak sam podaje, „cudowności” wód. Mimo licznych dygresji, dzieło Wernera jest systematyczne, o przemyślanej kompozycji, opartej na podziale wód według ich właściwości (ciepłe, tworzące kamień, trujące, kwaśne, słone itd.). Z punktu widzenia obecnej terminologii zajmuje się wodami termalnymi, mineralnymi, rzecznyymi i krasowymi, oczywiście na poziomie odpowiadającym czasom i wiedzy, którą Werner jako humanista interesujący się zjawiskami przyrody mógł posia-

⁵² *Elegantissima sunt, Hercle! haec Veneri carmina, et poetis vetustis conferenda*. S. Weszprémi, *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia I*, Viennae 1778, s. 203.

⁵³ Po raz pierwszy praca była prawdopodobnie opublikowana w 1548 r., jednak w tym wydaniu nie podano miejsca, wydawcy ani roku wydania i według niektórych katalogów mogło to być dopiero w 1555 r. Powszechnie jako jedyne podaje się wiedeńskie z 1551 r. Pierwszy przekład słowacki jest dziełem Augustyna Rebro: J. Wernher, *Podivuhodné vody na Spiši*, Martin 1980).

⁵⁴ *De admirandis Hungariae aquis hypomnematum, ad Generosum et vere Magnificum D. Sigismundum in Herberstain, Neiperg, et Guttenhag Baronem, inclityi Roman. Hung. et Boëm. etc. Regis, D. Ferdynandi Consiliarium, et Fisci in Austria Praefectum*, Basilia 1549. Pierwszego tłumaczenia na język słowacki dokonał Ján Košecký (J. Wernher, *O podivuhodných vodách Uhorska*, Martin 1974). Nowe, poprawione tłumaczenie: J. Balegová, *Juraj Werner: Krátka správa o podivuhodných vodách Uhorska [w:] Latinský humanizmus*. Wyboru dokonał i epilog napisał Daniel Škoviera, Bratislava 2008, s. 163–190, 560–566.

dać. Chociaż identyfikacja niektórych źródeł jest problematyczna i autor nawet w przybliżeniu nie znał wszystkich, które znane są obecnie, to wiele słowackich uzdrowisk właśnie jemu zawdzięcza pierwszą literacką wzmiankę o nich.

Krytyczne myślenie zdradzają także jego wywody etymologiczne, mimo że niektóre z nich nie wytrzymały próby czasu. Ponadto praca jest napisana elegancką łaciną, która razem z odwołaniami do mitologii antycznej i sławnych poprzedników (Wergiliusz, Owidiusz, Pliniusz, Seneka itd.) oraz współczesnego Wernerowi Jerzego Agricoli wskazuje na wysoki poziom wykształcenia i erudycji autora. Wydaniu towarzyszyły wiersze Zygmunta Tordy i wiedeńskiego profesora Ludwika Brassicana (około 1509–1549), dedykowane Herbersteinowi i Wernerowi. O reakcji, jaką *Krótkie sprawozdanie o godnych podziwu wodach Węgier* wywołało w wykształconej Europie, oprócz licznych cytowań w późniejszych pracach, świadczy kolejnych dziewięć wydań po łacinie i sześć niemieckich, które ukazały się w różnych wydawnictwach w XVI–XVIII w.⁵⁵ Taki sukces wydawniczy odniosło niewielu humanistów działających na obszarze obecnej Słowacji.

27 października 1550 r. córka Wenera Eufemia wyszła za mąż za jego podopiecznego, siedmiogrodzkiego rodaka i humanistę Zygmunta Geloja Tordę. Z tej okazji czescy humaniści z Mateuszem Kollinem (Collinus) w 1551 r. wydali zbiór *De nuptiis clariss. Doctoris Sigismundi Geloj Pannonii et honestiss. puellae Euphemiae, Magnifici ac doctoris. D. Georgi Vernheri etc. filiae, epigrammata aliquot a Boiemis poeticae studiosis scripta. Pragae 1551* (Kilka epigramów na ślub sławnego Panona doktora Zygmunta Geloja [Tordy] i szlachetnej panny Eufemii, córki znakomitego i wielce uczonego pana Jerzego Wenera, które napisali Czesi, wielbiciele sztuki poetyckiej. Praga 1551). Kilka wierszy pochwalnych jest poświęconych także Jerzemu Wernerowi. W zbiorze są też utwory Filipa Melanchtona oraz obydwu synów Wenera, Jana i Pawła, którzy w tym czasie studiowali w Szkole Kollina w Pradze⁵⁶.

Gdy ukazywało się pierwsze wydanie *De admirandis Hungariae aquis Hypomnematum*, Werner był już człowiekiem w podeszłym wieku, o podłamanym zdrowiu. Stałe jednak pełnił funkcje prefekta zamku szaryskiego i administratora Komory Węgierskiej. W 1550 r. Ferdynand I powołał komisję, która miała zaproponować obsadę urzędu komornika królewskiego, stojącego na czele Komory Górniczej. Jego zadaniem było administrowanie dochodami z kopalń z całego obszaru państwa. Kandydat na tę funkcję nie musiał posiadać wiedzy w zakresie górnictwa (tym zajmował się osobny specjalista), ale jeden z warunków stanowiła znajomość języków: węgierskiego, niemieckiego, słowackiego i łaciny. Za najodpowiedniejszego na to stanowisko komisja uznała właśnie Wenera, który jednak powołując się na swój wiek i niezajomość problematyki górniczej, propozycji nie przyjął. Ale mogło to świadczyć, że w jakimś stopniu znał język węgierski i niektóre dialekty słowackie. Oprócz obowiązków związanych z jego funkcją, Ferdynand I jeszcze teraz powierzał mu zadania specjalne, na przykład uporządkowanie administracji kopalni soli w siedmiogrodzkim Marmaroszu (1548), kontrolę

⁵⁵ Wiedeń 1551, Bazylea 1556, Antwerpia 1557, Kolonia na Renem 1563, Bazylea 1571, Kolonia nad Renem 1591 i 1595, Frankfurt nad Menem 1600, Wiedeń 1746; wersje niemieckie: Wiedeń 1558, Bazylea 1563, 1567 i 1576 (*Ungarischer Wunderbarer Wasser Beschreibung*), Frankfurt nad Menem 1576 i 1579 (*Der wunderbaren Wasser in Ungarn Verzeichnis*).

⁵⁶ M. Okál, *La vie et l'oeuvre de Sigismond Gélous Torda* [w:] „Graecolatina et Orientalia”, VI, 1974, Bratislava 1975, s. 116–122.

granic polsko-węgierskich na Spiszu (1549) lub przejmowanie Siedmiogrodu (1552). Sprawozdanie z kontroli dochodów królewskich w Siedmiogrodzie, które Werner opracował razem z biskupem wespremskim Pawłem Bornemiszem, jest uważane za jedno z najcenniejszych źródeł do badania historii kultury Siedmiogrodu, przy czym Werner, opisując zjawiska geologiczne, zrobił to zarazem jako przyrodnik i zdolny organizator gospodarki⁵⁷. W 1553 r. z uwagi na podeszły wiek i zły stan zdrowia Jerzy Werner poprosił króla o zwolnienie z funkcji administratora Komory Węgierskiej, ale ten, uważając go za człowieka niezastąpionego, nie przychylił się do prośby i na jego pomocnika mianował jego zięcia, Zygmunta Tordę. Świadectwem szacunku żywionego przez Ferdynanda I dla Wernera jest również prezent ślubny dla jego córki oraz wspieranie synów Wernera podczas studiów w Pradze⁵⁸.

Mimo licznych obowiązków i kłopotów zdrowotnych Werner zamierzał jeszcze napisać historię Węgier, o czym sam wspomina w pracy *De admirandis Hungariae aquis Hypomnemation*. Mówi o tym również Paweł Bornemisz w liście do kapituły belgradzkiej (23 kwietnia 1555 r.): „Uczony mąż Jerzy Werner napisał nam, że ma zamiar, a nawet jest jego pragnieniem, opublikować dzieje Węgier na wieczną pamiątkę tego, jak po nocach pracował”⁵⁹. Już zaczął je pisać, lecz brak czasu nie pozwolił mu dokończyć projektu.

Zmarł latem 1556 r., ale dokładna data jest nieznana. Pośmiertnie (1556) w Wiedniu opublikowano ostatni tekst poetycki Wernera, pieśń pochwalną na cześć barona Zygmunta Herbersteina⁶⁰. 1 maja 1562 r. po długiej chorobie w Bratysławie zmarła córka Wernera i żona Zygmunta Tordy, Eufemia. Pochowano ją w rodzinnym grobowcu w Preszowie⁶¹. Małżonka Wernera umarła prawdopodobnie w 1567 r.⁶² W rodzinnym grobowcu w 1567 r. złożono również ich córkę Sabine⁶³.

Znaczenie tego wszechstronnie aktywnego humanisty w świadomości następnych pokoleń uczonych przetrwało jeszcze kilka stuleci. Maciej Bel, dla którego *Krótkie sprawozdanie o niezwykłych wodach Węgier* było jednym ze źródeł jego monumentalnego dzieła encyklopedycznego, wyraził się o nim jako o człowieku wyróżniającym się niezwykłą wiedzą⁶⁴. Jest to chyba najtrafniejsza charakterystyka tej interesującej postaci. Prawie cała twórczość Wernera, czy to prozatorska, czy poetycka, powstała jakby mimochodem. Ale praca, którą rzeczywiście pragnął wydać, historia Węgier, niestety,

⁵⁷ G. Ember, *Az újkori közigazgatás története*, Budapest 1946, s. 302, 447, 459–460, 495, 500–502, 507, 508; E. Rensing, *Georg Wernher (1490?–1556). Präsident der Zipser Kammer* [w:] „A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve” 3, 1933, s. 56; J. Szűcs, *A szepesi kamarai levéltár 1567–1813*, Budapest 1990, s. 11.

⁵⁸ J. Szűcs, *A szepesi kamarai levéltár 1567–1813*, Budapest 1990, s. 10–11.

⁵⁹ ...*Perscripti ad nos Vir eruditus, Georgius Wernherus, habere in animo, immo pro velle, ut gesta rerum Hungaricarum per publicam editionem suae lucubrationis memoriae confeceret perpetuae*. S. Weszprémi, *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia I*, Viennae 1778, s. 200–201.

⁶⁰ W: *Gratae Posteritati Sigismundus Liber Baro in Herberstein...* Viennae Austriae excudebat Raphael Hofhalter Anno MDLX, s. H3r.

⁶¹ M. Okál, *La vie et l'oeuvre de Sigismond Gélous Torda* [w:] „Graecolatina et Orientalia”, VI, 1974, Bratislava 1975, s. 130.

⁶² Archiwum Państwowe w Preszowie, MMM – LL, sygn. 5091, 5097.

⁶³ S. Weszprémi, *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia I*, Viennae: 1778, s. 205–206.

⁶⁴ M. Bel, *Notitia Hungariae novae*. T. I, Viennae 1735, s. 455.

nigdy nie ujrzała światła dziennego. Z uwagi na jego zdolności, z pewnością byłoby to dzieło godne zainteresowania. Historykom pozostawił jednak inną spuściznę: niezwykle obszerną korespondencję urzędową (w większości w języku niemieckim), szczególnie ilustrującą jego niespokojne czasy, która do dzisiaj czeka w archiwach na opracowanie.

Mimo że Werner był autorem poetyckich epitafiów, swojego własnego nigdy nie ułożył. Ale mogłyby go zastąpić strofy, którymi uczcił go 43 lata po jego śmierci Jan Bocatius w swoim zbiorze *Hungaridos libri poematum quinque* (Pięć ksiąg pieśni węgierskich). Temu poecie inny władca z dynastii Habsburgów, Rudolf II, nadał tytuł *poeta laureatus*⁶⁵:

*Huius enim ludi quoque quondam rexit habenas
 Vernerus, saeculi laus satis ampla sui.
 Post illum virtus ad magnos traxit honoreis,
 Caesareo nomen coepit habere foro.
 Eius adhuc restant istas monumenta per oras,
 Multum illi acceptum Pannonis ista refert
 Illius in magnis prudentia cognita rebus,
 Praecipue in Camera praeside, saepe fuit.
 Ardua composuit cito mente negotia: gentis
 Hungaricae sapiens et Solon alter erat.*

HUMANIST JERZY WERNER – THE ALUMNUS OF KRAKÓW ACADEMY

Jerzy Werner (Georg Wernher) was born in the last decade of the 15th century in a Silesian town of Paczków. He obtained elementary and secondary education in Silesia, began university education at Wittenberg University and continued his studies at Jagiellonian University in Kraków. He completed his studies in Kraków in 1519 and obtained a degree of Bachelor of Free Arts. At the beginning of 1520s following perhaps the example of other humanists, he moved to Hungary, which thus became his new homeland. At the beginning of 1524 he started working as a town clerk in Prešov (Eperies) and in 1526 he became a member of the town council as a town notary. During monarchical quarrels after the defeat at Moháč (Mohács), he became the follower of Ferdinand Habsburg. In 1533 Georg Werner was employed as an adviser to Hungarian Chamber. In 1538 he became the captain of Šariš (Sáros) castle, appointed by Ferdinand I. His most widely known work is *De admirandis Hungariae aquis hypomnemata* which describes the peculiarities of Hungarian waters and wells. He died in 1556 in Prešov (Eperies).

⁶⁵ J. Bocatius, *Generosiss<imo> et Egr<egio> Amplissimoque V<iro>, D<omino> Georgio Hoffmano, Caes<areo> in Cam<era> Scep<usiaca> prim<ario> Consil<iario>* [w:] *Hungaridos libri poematum V. Encomiastica*, Bardejov: 1599, v. 35–36. Wydanie krytyczne – J. Bocatius, *Opera quae exstant omnia poetica I*. Ed. F. Csonka, Budapest 1990, nr 478, s. 440.